

КУЛТУРНА ЗБИВАЊА

ОБЕЛЕЖЈЕ СТАРОГ КАРАНОВЦА — СИМБОЛ ЛЕГЕНДАРНОГ БАТАЉОНА

Зорица ИВКОВИЋ

СТАРО ШКОЛСКО ЗДАЊЕ У КРАЉЕВУ

Многи градови у унутрашњости Србије препознатљиви су најпре по својим старим управним и школским здањима. Виле су то прве планске грађевине настале половином прошлог века у варошицама и градовима Србије. Истовремено, то је био крај хаотичном, неукусном и нерационалном градитељству и скромни зачетак урбаног размишљања. Неке су средине, на срећу, очувале прве трагове, око којих су, пратећи токове градског живота складно подизана нова, репрезентативна здања.

Зграда старе школе у Краљеву, годинама у центру града, празна и напуштена као да никоме више није потребна, стрпљиво одолева свим невољама које је сналазе и чека. Након дугогодишњих размишљања и расправа чини се да није далеко време када ће овом лепом здању даљим конзерваторско-рестаураторским захватима бити у потпуности враћен првобитни изглед, а уз то и осмишљена нова функција.

Старо школско здање, по својој последњој намени зграда основне школе „IV краљевачки батаљон“, стављена је под заштиту закона решењем Завода за заштиту споменика културе у Краљеву, 1971. године. Одлуком Скупштине СР Србије зграда је утврђена као непокретно културно добро од великог значаја, чиме је сврстана у скупину знаменитих здања, драгоцених за историју наше културне прошлости.

Настала је као велика жеља и потреба житеља тадашњег Карановца. Нису нам, на жалост, познати ближи подаци о аутору и остварењу пројектног задатка. Из једног дописа који су упутили одборници карановачке општине министру просвете и црквених дела сазнајемо да је „Општина у 1873. години подигла велико школско здање за које је утрошено преко 6000 дуката цесарских и које је за сада, може се сигурно рећи после здања Велике школе у Београду највеће школско здање у Србији“. Из преписке вођене у периоду између 1875. и 1880. године сазнајемо да је здање већ подигнуто, па карановачка општина тражи дозволу да отвори Реалку и Пољопривредну школу, или само средњи просветни завод („било полугимназију, било гимназијску реалицију“). Коначно је 1879. године одобрено да се у новом здању у Карановцу отвори гимназијска реалка под условом да Општина набави сав школски материјал и сноси трошкове за прву годину рада школе.

Старо школско здање у Краљеву подигнуто је у центру старог градског језгра, у непосредној близини цркве св. Тројице, с почетка XIX века и управо саграђеног Округног надлештва. Подигнута према типском пројекту изграђеном од стране Министарства грађевина, згра-

да је величином и функционалним захтевима одговарала путем извесних измена и прилагођавања. Сам положај објекта, на углу две важне саобраћајнице утицао је на делимично одступање од симетрије у решавању основе здања.

Зидина од онеке, зграда има малтерисане фасаде на којима је, у малтеру имитирана декоративна оплата правилно сеченим каменим квадратима у нивоу приземља. Композициону схему главне фасаде одликује мирно и хармонично организовано решење у духу позних одјека неокласицизма што непосредно још допирали до наших градитељских атељеа. Издужено зидно платно ритмовано је тек благо наглашеним, мада не и конструктивно оправданим средишним и бочним ризалитима. Не мењајући битно ритам и ток прозорских отвора и хоризонталних профилисаних венца, издвајају се они тек благо назначеним пиластрима и декоративнијом обрадом површина око прозорских отвора, наглашавањем парапета, профилисаних слепих arkada и архитравних греда.

Забитно прочеље централног ризалита са улазним вратима добило је скромне декоративне елементе потребне његовој иначе репрезентативној намени. Плитким пиластрима што као четири вертикале пресецају миран ток бројних хоризонтала привидно је подухваћен тимпанон чије је поље декоративно украшено као и лажни капители нешто испод кровног венца.

Здање „нове карановачке школе“, како је називано у време грађења или старе школе, како је данас оронуту и напуштену зовемо, представља занимљиву, доследно и педантно реализовану градитељску идеју друге половине 19. века, управо карактеристичну за наша схватања, потребе и укуса малих варошица Србије тога времена. Бројна су школска здања настала под сличним условима и према типовим пројектима замишљеним у Министарству. То је време када у нашој средини још упоредо трају и преплићу се класицистичка и романтичарска струјања која у тежњи за постизањем монументалних здања, не налазећи у уметности 19. века нове инспирације, спознају излаз и право решење понављањем појединих елемената преживелих архитектонских стилова.

И ма колико еklektizam био присутан на здањима која се не инспиришу својим временом нити местом и традицијом његовог градитељства, занатски коректне, рационално и доследно грађене, мирне, чврсте, хармоничне целине каква је и школско здање у Краљеву, први су репрезентативни објекти малих српских вароши, чијим се планским смештањем у већ формирана градска језгра по први пут отпочиње остваривати и усмеравати урбана мисао нашег градитељства.

Сагледана преко својих историјских, архитектонских и културних вредности, зграда старе школе у Краљеву представља споменик чији се даљи останака и живот може везати само за нову, савремену намену. Ово здање својим смештањем у само градско средиште, великим просторним могућностима, као и посебним споменичким вредностима нуди веома повољно решење проблема са којима се већ годинама бори Народни музеј Краљева. Након потпуних рестаураторских захвата, ревитализација овог старог здања значила би отварање у његовим просторима сталне, комплексне музејске поставке експоната широког временског распона, од праисторије до данас, набених и сачуваних на територији делатности музеја. Галеријски простор служио би за повремене, ликовне изложбе, а истовремено за мање сценске програме, камерно музицирање и слично, чиме би се бар делом надокнадио недостатак сличних програма как-

ве другим градовима приређују домови културе. Расположиви простор задовољно би и потребе за радним просторијама и што је најважније, одговарајућим депоом за чување и смештај музејског фонда. Такође би се организовала и савремено опремљена конзерваторска радионица, као и стручна библиотека. Једна учионица би сачувала свој првобитни изглед и служила за повремене генерацијске сусрете бивших бака старе краљевачке школе. У њој би се могла организовати и завичајна настава, пригодни сусрети с борцима, одговарајуће документарне, филмске пројекције, разговори, саветовања и сл. У новом простору репрезентативног здања које већ својим спољњим изгледом најављује одговарајући културно-уметнички садржај, музеј би могао у потпуности организовати и спровести своју праву мисију просвећивања и оплемењивања средине због које и постоји.

Навикнути у другим срединама, а примери су бројни свуда, чак и у непосредном оуседству (Чачку, Крушевцу, Крагујевцу) да се музејско здање у визурама прадским само издваја својом репрезентативношћу, очекујемо да ће и Краљево ускоро бити удостојено оваквим културним догађајем. Кажемо ускоро, јер старо, оронуло здање у улици Војводе Степе, окружено новом школом, обновљеном црквом, угрожено немилосрдном саобраћајницом и бурним токовима савременог, урбаног живота неће издржати дуго. Залажемо се у име очувања препознатљивог лика једне већ упамћене вароши, у име поштовања градитељске традиције и пионирских дана нашег школства за заштиту и обнову старе школе. У име културних потреба једног града окруженог бројним сведоцима блиставе прошлости нашег историјског развоја, житеље овог града, генерације које ће у њему сазревати мора да окупља и васпитава један нови, репрезентативни музеј смештен у обновљеном здању старе карановачке школе.

У МУЗЕЈУ ДОКТОРА ХОЗЕ РИЗАЛА У МАНИЛИ

Воја БЛАГОЈЕВИЋ

ДЕЛИЋ КРАЉЕВА НА ФИЛИПИНИМА

* У далекој острвској земљи, у најпознатијем музеју Филипина, стоји превод песме др Ризала објављен у краљевачком часопису „Повеља“

На Рохас булевару у Манили, једној од најважнијих улица главног града Филипина, негде по средини налази се познати Ризалпарк. То је нека врста оветилишта и место ходочашћа Филипинаца. Зна се и зашто. Цео овај опромни комплекс који захвата 58 хектара — меморијални